

Іаанна Васілюк

Беласток

Творчасць Янкі Лучыны: да пытання станаўлення беларускай самасвядомасці

Вялікую ролю ў стварэнні вобраза беларуса, акрэсліванні нацыянальных рысаў яго характару напрыканцы XIX стагоддзя адыграў Янка Лучына. Народжаны ў 1851 годзе ў Мінску, пасля заканчэння Мінскай класічнай гімназіі ён паступіў у Пецярбургскі ўніверсітэт на матэматычны факультэт, з якога перайшоў у Тэхналагічны інстытут. Такі выбар вышэйшай навучальнай установы маладым Іванам Неслухоўскім быў у нейкім сэнсе данінай модзе: у асяроддзі тагачаснай інтэлігенцыі мацнела думка, што тэхнічны прагрэс будзе садзейнічаць пазітыўным зменам у грамадстве. Зразумела, гэтая ідэя не магла не імпаваць юнаку, сумленне якога не прымала сацыяльную несправядлівасць¹. Пасля заканчэння Інстытута ў 1877 годзе будучы паэт быў накіраваны на працу на Каўказ – у Тыфліс, цяперашні Тбілісі. Аднак праз некалькі год падчас адпачынку ў Мінску малады інжынер нечакана цяжка захварэў і змушаны быў застацца на Радзіме. І ўжо да канца свайго жыцця, да 1898 года, ён працаваў у мясцовым бюро чыгункі.

Янка Лучына (Ян Неслухоўскі, Іван Неслухоўскі) пакінуў творчую спадчыну на беларускай, польскай і рускай мовах. Літаратурную дзейнасць ён распачаў у 80-х гадах XIX стагоддзя: дэбютаваў вершам на рускай мове “Не ради славы иль расчета”, змешчаным у першым нумары газеты “Минский листок” (1886). Верш уяўляў сабой паэтычную

¹ У. Мархель, *Крыніцы памяці, Старонкі беларуска-польскага літаратурнага сумежжа*, Мінск 1990, с. 152

дэкларацыю, у якой вызначаліся мэты і задачы літаратурнай дзейнасці аўтара. Пры тым твор адкрываў газету, выдаўцы якой бачылі сваёй мэтай служэнне Радзіме, што яскрава выявілася і ў вершы Я. Лучыны:

Служить стране, глухой, забитой,
Где мрак невежества царит,
В лачуге, где, соломой крытой,
Мужик печально дни влачит².

На працягу 1886–1891 гадоў Я. Лучына актыўна друкаваўся ў рускамоўных газетах “Минский листок” і “Северо-западный край”, польскіх часопісах і газетах “Życie”, “Prawda”, “Kraj” і “Kłosy”. У 1898 годзе яго польскамоўныя вершы пабачылі свет у кнізе “Poezyje”. Беларускамоўныя ж творы паэта былі выдадзены студэнтамі-беларусамі ў 1903 годзе ў Пецярбургу. Відаць, выбар назвы для паэтычнага зборніка “Вязанка” вызначыў верш Я. Лучыны “Пагудка”, у якім паэт сціпла гаворыць пра ролю сваёй творчасці і параўноўвае яе з вязаначкай, якая з’яўляецца дарам для чытачоў. Споўніліся надзеі польскіх і беларускіх сяброў паэта, якія выказвалі вялікую пашану да творчай працы Я. Лучыны: *Мы чулі, што Я(н) Н(еслухоўскі) перад смерцю сабраў усе свае творы з мэтай іх публікацыі ў кнізе. Было б пажадана, калі знойдзеца выдавец гэтай кнігі, каб не пакінуў рэчаў беларускіх, бо для насельніцтва, якое гаворыць на той мове, але амаль пазбаўлена ўласных паэтаў, кожны таленавіты пісьменнік мае надзвычайную вартасць³.*

Першымі беларускамоўнымі творамі Янкі Лучыны з’яўляюцца вершаваныя віншаванні ўкраінскім артыстам, якія гастраліравалі ў Мінску ў 1887 годзе: “Усёй трупе дабрадзея Старышкага...” і “Дабрадзее артысту Манько”. Уражаны выступленнем гасцей, якія падавалі прыклад паспяховай нацыянальнай самавыявы⁴, паэт спантанна выказаў свае патрыятычныя пачуцці, якія выліліся на роднай беларускай мове. Ён дзякуе братняму народу, свядомым патрыётам за іх *хвацкія песні народныя (23)*, за *гутарку... вясковую*, за тое, што сваім мастацтвам яны нясуць *праўду светлую, праўду новую*, якой мала на

² Я. Лучына, *Творы*, Мінск 2001, с. 124. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

³ Цыт. за: *Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў*. У 2-х тамах, Мінск 2007, т. 2, с. 346

⁴ У. Мархель, *Пісалася ў добрай веры...*, [у:] Янка Лучына, *Творы*, с. 12.

свецце. Відаць, Я. Лучына ўжо быў гатовы пісаць на мове свайго народа, а выступленне ўкраінскіх артыстаў сталася для яго добраю нагодаю. Бо на якой мове, як не беларускай, у гэтай сітуацыі мог паэт выказаць свае ўдзячнасць і захапленне! *Зварот да беларускага слова*, – зазначае Уладзімір Мархель, – *супадаў з дэмакратычным ідэалам часу і набліжаў да найбольш адпаведнай тутэйшым формам светасузірання мастацкай праўды, спрыяючы вызначэнню нацыянальна-светапоглядных арыенціраў у творчасці аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры*⁵.

Менавіта вера ў сілу і праўду найвышэйшай спаконнай каштоўнасці, закліканую абуджаць сацыяльную і нацыянальную свядомасць людзей, дае паэту падставы ўсклікнуць: *Ой! не забыта // роднага слова святая сіла!*... (23). Паэт да глыбіні душы быў узрушаны вернасцю ўкраінцаў свайму родному слову. Чаму ж бы і беларусам не выказвацца паўсюль на матчынай мове?! Звяртае на сябе ўвагу тое, што падпіс “Янка Лучына” паэт зарыфмаваў і ўвёў у вершаваны радок:

Спявайце ж, Братцы, смела і звонка:
Не згіне песня і Украіна!
Будзьце здаровы!
Янка Лучына (24)

Такім чынам, І. Неслухоўскі засведчыў, што з гэтай пары будзе падпісваць вершы, якія лучаць яго з сваім народам, менавіта так: *Псеўданім, утвораны ад прыдомка Лучыўка*, – зазначае У. Мархель, – *павінен быў сімвалізаваць крыніцу святла, натуральную і звычайную для старой сялянскай таты беларуса, і разам з тым аднаўляць, аберагаць гістарычную памяць*⁶. Якраз пісьменнікі, а з думкай Л. Уладзькоўскай-Канаплянік, даследчыцы творчасці Я. Лучыны, варта пагадзіцца, з’яўляюцца жывымі сведкамі нацыянальнай гісторыі: *Яны мацней адчуваюць, што кожная нацыя, як слабая іскрынка, утрымлівае часцінку надзеі на жыццё, якое толькі тады ўтвораць яркае полемя, камі гэтыя іскрынкі не будуць патушаны адна за адной, а злучацца*⁷. Такой іскрынкай з’яўляўся і Я. Лучына, а выбар адпаведнага літаратурнага псеўданіма падкрэсліваў разуменне паэтам грамадскай ролі паэтычнага слова.

⁵ Тамсама, с. 21.

⁶ У. Мархель, *Крыніцы памяці*, с. 143.

⁷ Л. Уладзькоўская-Канаплянік, *Акварэлі любові. Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны*, Мінск 2000, с. 20.

Беларускамоўны дэбют у друку Янкі Лучыны адбыўся ў 1889 годзе: у згаданай ужо газеце “Минский листок” быў надрукаваны яго верш “Вясновай парой”. На жаль, не дайшлі да нашага часу рукапісы беларускамоўных паэм Я. Лучыны “Пятруса”, “Віялета”, “Гануся”, “Андрэй”, а таксама іх польскамоўныя варыянты (“Мая Віялета” і “Андрый”) аўтар не атрымаў з варшаўскага часопіса “Życie”, дзе спадзяваўся іх надрукаваць.

Як і яго папярэднікі, Я. Лучына часта звяртаецца да прыродных з’яў, укладае ў іх алегарычна-сімвалічны сэнс. Так, у вершы “Сівер” маецца на ўвазе драматычная доля ўсяго беларускага народа. У вобразе паўночнага сіверу паэт увасабляе тагачасныя сацыяльна-палітычныя парадкі. Як марозны вецер-сівер скоўвае зямлю, не дае магчымасці зазелянець палям, так і заснаваны на прыгнёце грамадскі лад пазбаўляе чалавека годных умоў жыцця, скоўвае творчыя сілы народа:

Эй ты, сівер – не дзьмі!.. не патрэбен ты нам,
Ад палудня цяплу з табой ходу няма!
Хоць бы раз без цябе зарунець бы палям,
Хоць бы раз у свой час адышла бы зіма! (33)

Таксама алегарычна-сімвалічны сэнс мае верш Лучыны “Вясна”, у якім увасабляецца вобраз вясны-долі, якая дзесьці затрымалася ў дарозе і якую з вялікай надзеяй чакае і сам паэт, і яго лірычны герой: *Ой ты, доля мая! – так, як гэта вясна. // Да мяне ты не ідзеш, – хоць даўно бы пара!* Лірычны герой просіць у вясны лепшай долі, каб яна, калі сапраўды прыйдзе, зашчабятала *салавейкай у саду* (27), а бо вось жа то *бусел да нас прыляцеў як на смех*, і хіба зарана вярнуўся – людская доля не змянілася.

У вершы “Роднай старонцы” Я. Лучына звяртаецца непасрэдна да любімай Беларусі, называе яе *маці-зямліцай*. Яго Айчына *раскінулася лесам, балотамі, // выдмай пясчанай, неўраджайнаю* (27) і людзі жывуць у ёй бедна, замінае ім голад, але яны не пакінуць роднай старонкі ніколі, бо ўсё на іх зямлі ім бясконца дарагое як сваё, уласнае:

І непрыглядную хату з пажыткамі,
І поле скупое, выган без пашы
Мы, апрануўшыся старымі світкамі,
Любім і цэнім – бо яны нашы (28).

Паэт шануе сацыяльна прыніжаных насельнікаў сучаснай яму Беларусі. Адначасова ён верыць у светлую будучыню роднай зямлі, якая не можа наступіць без папярэдняга ўдзелу самога беларускага народа,

у якім дрэмле магутны стваральны і духоўны патэнцыял. Відавочна, што сяляне, дзякуючы сваім кансерватыўным поглядам, заставаліся захавальнікамі вызначальнага нацыянальнага ядра, што ўсведамляў Я. Лучына. Так, герой верша “Роднай старонцы”, просты чалавек, якому ахвяруюць багацейшую новую Радзіму, лепшыя ўмовы жыцця, рашуча адмаўляецца ад чужога. *Кансерватызм селяніна Беларусі*, – трапна зазначае Л. Уладыкоўская-Канаплянік, – *быў як бы формай патрыятызму*⁸.

Шмат спадзяванняў герой Лучыны ўскладаў на развіццё асветы, тэхнікі, якія, спадзяваўся, палепшаць долю яго і ўсяго сялянства на роднай зямлі:

Сонца навукі скрозь хмары цёмныя
Прагляне ясна над нашай ніваю,
І будучь жыці дзеткі патомныя
Добраю доляй – доляй шчасліваю! (28)

Любоў да радзімы яскрава выяўлялася таксама і ў польскамоўных творах паэта, як напрыклад, у вершы “Пышны малюнак”, напісаным у Тыфліскі перыяд яго жыцця. Лірычны герой прыгадвае мілыя сэрцу вобразы роднага краю. Далёка на чужыне вока лірычнага героя не цешаць цудоўныя горныя краявіды, а думкі, пачуцці пераносяць яго ў край іншы, мілы. Там родная хата, там *вечер Немановы калыша дрэвамі* (87) і чуецца пах жывіцы – пах лесу.

У вершы Я. Лучыны “Развітанне” лірычны герой вымушаны пакінуць *палі, лугі, паляны // дзе вее вечер свой з-за Нёмана духмяны* (114). Ён просіць Бога, каб дазволіў яму, калі ўжо прыйдзе канец, спачыць назаўсёды на сваёй зямлі. Гэтае жаданне з’яўляецца марай кожнага чалавека, які любіць і шануе сваю Бацькаўшчыну. Паэт узгадвае дарагія яго сэрцу моманты ў родным краі:

Дзе кожны ўзгрок кажа: “Ці ты помніш хвілі,
Як з стрэльбай за плячыма, малады, вясёлы,
Ты абягаў ахвотна з дзесяць міль наўкола” (114).

Зварот пісьменнікаў канца XIX стагоддзя да вобраза селяніна быў абумоўлены не толькі патрэбай часу, але, як гэта відаць і ў паэзіі Я. Лучыны, захваленнем творчасцю папярэднікаў. Менавіта творчасць лірніка вясковага У. Сыракомлі была вельмі блізкай сэрцу

⁸ Л. Уладыкоўская-Канаплянік, *Ажварэлі любові*, с. 98.

І. Неслухоўскага. Вясковы лірнік, як адзначае У. Мархель, *імкнуйся паказаць высокія маральныя якасці простага чалавека, апявай яго сумленнасць і дабрыню, мудрасць і спагадлівасць, схіляй чытача да думкі, што сапраўдная высакароднасць уласціва якраз простанароддзю, а ў паноў яна ўяўная, і ставіў тым самым пытанне аб правах абяздоленых на роўнасць і зямное шчасце*⁹. Я. Лучына часта выкарыстоўваў у сваёй паэзіі такія матывы, як вецер, вясна, уведзеныя ў беларускую літаратуру У. Сыракомлем. На беларускую мову Я. Лучына перакладаў вершы толькі свайго любімага паэта, і якраз “Паштальён” У. Сыракомлі стаў першым друкаваным творам беларускай перакладной паэзіі (“Мінскі лісток”, 1890, № 19). Польскамоўная гавэнда “Жменя пшаніцы” У. Сыракомлі падштурхнула Лучыну да стварэння вольнага наследавання. Услед за Сыракомлем у гутарцы “Горсць пшаніцы” паэт сцвярджае, што кожны чалавек павінен шанаваць родную зямлю і клапаціцца пра лепшую будучыню Радзімы. Я. Лучына піша твор па-беларуску, каб народная гутарка стала ў нейкай ступені самастойнай з’явай беларускай літаратуры. Старшыня Піліп пасылае сваіх сыноў у чужыя краі, каб выпрабаваць іх і даведацца, які з іх варты таго, каб заняць яго месца. Андрэй і Янка не спраўдзіліся, таму што захапіліся чужымі звычаямі і культурай, здрадзіўшы роднаму. А вось Грыгор прывозіць з Украіны мяшок пшаніцы, якая мусіць закаласіцца ў будучыні дзеля агульнага дабрабыту. *Узнавіўшы сыракомлеўскую гутарку на беларускай мове, Лучына паставіў “Горсць пшаніцы” на службу развіццю не толькі роднай літаратуры, але і абуджэння нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа*¹⁰.

Найзначным творам Я. Лучыны з’яўляецца напісаная на польскай мове паэма “Паляўнічыя акварэлькі з Палесся”, якая аднак цалкам адпавядае беларускаму культурнаму канону. У творы расказваецца пра жыццё і побыт беларускага народа, а галоўным героем яе з’яўляецца просты беларускі селянін, ляснік Грышка, які ўсімі сваімі клопатамі і справамі непарыўна звязаны з роднай зямлёй і акаляючай прыродай. Я. Лучына багата карыстаецца ў творы беларускай гаворкай, лексикай і фразеалогіяй. Адну ж з частак паэмы “Стары ляснік” Я. Лучына напісаў і надрукаваў па-беларуску.

У вобразе лясніка Грышкі паэт раскрывае жывы нацыянальны характар беларуса, чалавека разумнага, па-народнаму вынаходлівага.

⁹ У. Мархель, *Творчасць Уладзіслава Сыракомлі*, Мінск 2005, с. 47–48.

¹⁰ У. Мархель, *Крыніцы памяці*, с. 169.

Так, у адзін момант ён стварае з кавалка бярозы клічку на ласеў. У лясной пушчы Грышка адчувае сябе як у сваёй хаце. Прырода і звычаі, звязаныя з паляваннем, паказаны ў розныя поры года, як, напрыклад, на кушчо. Стары паляўнічы дасканала ведае кожную мясціну, звычкі звяроў і птушак, уважлівы да кожнага руху і гуку прыроды. Я. Лучына адзін з першых у новай беларускай літаратуры ў такой ступені апаэтызаваў прыгажосць роднай прыроды:

Прыгожы, некрануты край перада мною,
Чарот бязмежны, пушча з сіняй глыбінёю,
Дзе хвой выносістых завершаны стажок,
Як галаву, траха пасерабрыў сняжок (40).

У паэме Я. Лучыны лес-аазіс¹¹ мае такую самую вартасць для беларускага селяніна, як зямля ў ранейшых творах яго папярэднікаў. Для Грышкі прырода з'яўляецца *ідэалам гармоніі, як існасць быцця*¹². Палеская пушча выяўляе жывую, духоўную існасць прыроды. Яна ў сваёй шматстайнасці набывае эстэтычную каштоўнасць, ачышчае і ўзвышае чалавека:

Як сэрца раптам цяжкай спіснечца тугой,
Яго супешыць пушчы шум над галавой (81).

Некаторыя пейзажныя вобразы маюць алегарычны характар. Вось, вобраз магутнага дуба, які шырока раскінуў сваё голле, закрыўшы сонца і святло ад іншых дрэў. Ён нагадвае ўсемагутнага цара, што пазбавіў сваіх падданых шчаслівай долі і будучыні, але і сам дуб пакрыўся сівізнай. Нутро яго спарохнелае – значыць набліжаецца ўжо канец яго дэспатычнай улады.

Стары Грышка не хоча мірыцца з новымі парадкамі: чаму праз яго роднае Палессе будзе праведзена чыгунка?! Ён баіцца, што знішчыцца цудоўная палеская прырода, знікне звер, *памрэ навольным сконам зубра ў Белавежы* (37), а таксама згінуць на Палессі *памяткі князёў, тых Рурыка нашчадкаў* (37).

Стары адчувае, што змяняцца і адносіны паміж людзьмі, якія раней жылі згодна з прыродай, з народнымі звычаямі і абрадамі. Я. Лучына, як і жыхары не толькі Палесся, але і цэлай Беларусі, балюча

¹¹ G. Górski, *Narracja w „Akwarelkach myśliwskich z Polesia” Jana Nieluchowskiego*, „Acta Albaruthenica”. Literatura, język, kultura: tradycje i współczesność, Warszawa 2011, nr 11, s. 71.

¹² Л. Уладыкоўская-Канаплянік, *Акварэлі любові*, с. 105.

ўсведамляў няўхільнае разбурэнне адвечных беларускіх традыцый, аднак перамены немагчыма было затрымаць.

Прызнанне паэта, што сюжэт паэмы быў узяты з яго ўласных назіранняў, сведчыць пра аўтабіяграфічнасць твора. Магчыма, у вобразе паніча, які ходзіць з ахвотай на паляванне з лесніком, увасоблены сам паэт. На летнія і зімовыя канікулы студэнт І. Неслухоўскі заўсёды прыязджаў да бацькоў – у Мінск ці Мархачоўшчыну, тую самую, якую раней, яшчэ ў 30-я гады, арандаваў бацька Уладзіслава Сыракомлі. Апрача палявання Лучыну цікавіла таксама рыбалка. У паэме ён стварыў цудоўную карціну, у якой паяднаны і грэчаская міфалогія, і еўрапейская культура, і народны фальклор:

З лучынай яснаю на чоўне калыўным,
 Нібы Нептун з трыzubам, з восценом даўгім
 Плыве адважны сын Палесся, вёскі ўбогай,
 Не ўвекавечыў пэндзаль Рэмбранта такога,
 У мроку пры святле лучыны век-вяком
 Здаецца духам чалавек, вадзяніком (58).

Я. Лучына падкрэсліваў у лістах да Зянона Пшасмыцкага, што яго “Акварэлькі” былі не вынікам фантазіі, а тварыліся ў адпаведнасці з жыццёвай праўдаю: (...) *яны арыгінальныя і праўдзівыя, як фатаграфія, бо спісаны яны з сапраўдных факцікаў* (183). Пейзаж і этнаграфічныя дэталі побыту простых людзей, а таксама паказ галоўнага героя ў розных абставінах пацвярджаюць, што ў адлюстраванні жыццёвых з’яў Лучына не адрываўся ад рэальнай глебы і што ў самім характары выбару матэрыялу з рэчаіснасці, самой манеры падачы вобразных малюнкаў ён прытрымліваўся ў “Паляўнічых акварэльках” рэалістычнага спосабу ўзнаўлення пазнаных ім бакоў жыцця Беларусі¹³.

У характары і паводзінах старога паляўнічага прывабліваюць высокая маральнасць, сумленнасць і спагадлівасць. Грышка – гэта ўжо чалавек з пачуццём уласнай годнасці. Ён часта дакарае маладога паніча, які, на яго думку, не адпаведна паводзіць сябе ў пушчы. Такім чынам, Лучынаў герой мае ўжо адвагу навучаць панскае дзіця, не баіцца глянуць яму проста ў вочы. Ён вучыць паніча любіць усё жывое, не забіраць без патрэбы нічыё жыццё (раздзел “Першае маё паляванне на ласёў”), паважаць хлеб і даражыць ім (раздзел “Голад”). Што ж тычыцца палявання, то тут стары Грышка ўвогуле пераўзыходзіць знаўца. Паніч згаджаецца са старым, што ў лапцях латвей хадзіць па

¹³ У. Мархель, *Крыніцы памяці*, с. 163.

снезе, што нельга курыць у лесе, бо звер адыдзе, калі пачуе непрыемны пах. Ляснік вучыць гарадскога хлопца быць цярплівым, паслядоўным у выкананні сваіх намераў. Пры тым Лучынаў селянін мае адвагу таксама спагадліва падсмейвацца над панічом, калі той не патрапіць ціха захоўвацца ў лесе і ўпускае звера:

Ласі не верабейкі, паўтару шчэ раз,
Ад сораму згарэць, як уцякуць з-пад носу.
А Божа ж мой! Паніч якую стрэльбу носіць!
Цьфу! З руляў нешта сыплецца, пабач, само (39).

Нельга рвацца наперад, не ведаючы, што там чакае: *Поспех людзям на смех* (40) – вучыць стары паляўнічы. Грышка адважна (не так як паніч, што *Дрыжэў увесць, нібы кісель аўсяны* (53)) раіць шляхце і службоўцам слухаць яго і бярэ на сябе ролю кіраўніка аблавы на ваўкоў. Селянін стаіць на нагах упэўнена, цвёрда, з узнесенай высока галавой. Стары ўспамінае таксама калі-нікалі ранейшыя часы, калі просты чалавек быў прыніжаным слугой пана, які адбіраў у яго апошні кавалак хлеба. На выходзе стагоддзя характар беларускага селяніна прыкметна эвалюцыяніруе.

Я. Лучына стварае рэалістычны вобраз беларускага селяніна канца XIX стагоддзя, мудрага, настойлівага, але і з уласцівымі яму слабасцямі. Ідучы на паляванне, стары заклапочаны, каб толькі не сустрэцца з жанчынай, што абазначае няўдачу на паляванні: *Не стрэлі бабы – удача будзе адмысловай* (39). Ён не любіць гаварыць пра злых духаў і д'яблікаў, якія жывуць у пушчы і дакарае пана, які, ведаючы пра гэту слабасць Грышкі, падбівае яго на такія размовы. Людзі, выхаваныя ў гарадах, не вераць у прыкметы і магічную сілу з'яў прыроды. Стары зазначае, што можа ў горадзе людзі і мудрэйшыя, але толькі тут, на вёсцы, чалавек адчувае сябе вольным, жвавейшым і шчаслівейшым. Вера ў прыкметы ніяк не перашкаджае Грышку цвяроза і крытычна думаць і адпаведна паводзіць сябе ў жыцці. На паляванні ён разлічвае не на добрых або злых духаў, а толькі на ўласную кемлівасць і вынаходлівасць, а часам і сілу. У многіх эпізодах мы бачым Грышку як сапраўднага чалавека-асілка, моцнага не толькі фізічна, але і сваёй народнай мудрасцю, разважлівасцю, вопытам. Паэт скіроўвае галоўную ўвагу чытача на душэўны стан селяніна Грышкі. Ён, нягледзячы на сваю пэўную ўжо нямогласць, звязаную са старасцю, здолеў высачыць і забіць велізарнага мядзведзя, які прыносіць шкоду аднавяскоўцам. Гэта справа яго гонару і абавязку, гэта ўрэшце магчымасць сцвердзіць сябе.

Аналізуючы “Паляўнічыя акварэлькі з Палесся”, Л. Уладыкоўская-Канаплянік адзначае: *Нацыянальны светапогляд выявіў сябе праз ува-сабленне ў мастацкіх вобразах беларускага нацыянальнага светаадчування, светабачання, светаразумення – праз той глыбокі грунт нацыянальнага светапогляду, які цяжка знішчаецца стагоддзямі*¹⁴. Вобразам Грышкі Лучына ўзнёс хвалу чалавеку-працаўніку, апаэтызаваў яго сілу і душэўную прыгажосць. Я. Лучына супастаўляе беларускага мужыка з антычнымі, традыцыйна высокімі персанажамі, як роўнага з роўнымі:

Я дзёрся праз кусты, разносіліся ўдары,
Яшчэ нябожчыка (ваўка – І. В.) ўсё Грышка кіем жарыў,
Чыніў з ахвяры здзек, як анямеў быў лес,
Як з трупа Гектара калісьці Ахілес (50).

Паэт не толькі паказаў таленавітага, сціплага, мужага, цярплівага чалавека, а зрабіў з яго сапраўднага героя канца XIX стагоддзя – апаэтызаваў беларускага селяніна.

Грышка ўздываецца над героямі іншых твораў свайго часу шырынёй бачання рэчаіснасці, імкненнем спасцігнуць змены ў жыцці народа. Стары бачыць, што, дзе раней была аблога, разлеглася поле, гатовае да сяўбы, высушана балота, на якім расце буйная трава. Але цяжка яму пагадзіцца з новым краявідам, хоць і адчувае, што змены абавязковыя, непазбежныя. Праз некалькіх гадоў паніч прыязджае на Палессе і бачыць, што спраўджваюцца песімістычныя прадказанні старога паляўнічага. Прыгажосць прыроднага свету неразумна нішчыцца, багацце спусташаецца – над усім пануюць голы разлік і карысць. Апавядальнік-паніч вымушаны прызнаць:

Ды што такое?... дзе лясы? Ці ж край той самы?
Хіба абшар воль той, пустэльна тая з пнямі
І ёсць Кругліца, дзе быў птушак спеў наўкол?...
Бярозы дзе шумелі, хвоі і асіны? (77)

Апошняе спатканне старога Грышкі і яго любімага паніча выклікае сум, але і роздум над будучыняй Палесся-Беларусі. Яны пры сваіх сустрэчах вучыліся адзін ад другога: стары, расказваючы, вучыў паніча любіць родны край, яго прыроду, шанаваль людзей працы, звычай

¹⁴ Л. Уладыкоўская-Канаплянік, *Акварэлі любові*, с. 53.

і абрады, яго *прыяціч* (78) паказваў яму ролю прагрэсу і навукі ў дасягненні лепшага, шчаслівейшага жыцця: *Абы нашчадак працавіты быў, сумленны* (80). Урэшце Грышка ў канцы паэмы паказваецца чалавекам, які разумее неабходнасць навукі, ведаў у жыцці народа, які з гэтым звязвае шчаслівую будучыню сваіх унукаў-беларусаў.

Творчасць Я. Лучыны сваімі тэмамі і вобразамі адлюстравала ментальнасць беларускага народа на мяжы стагоддзяў. Паэт, відаць, разумеў, што нацыянальны характар беларуса раскрываецца не толькі праз этнаграфічна-бытавую сферу яго жыцця, але ў першую чаргу – праз паказ яго ўнутранага свету, успрыманне рэчаіснасці.

Відаць, варта пагадзіцца з тым, што, нацыянальны характар выяўляўся найперш у селяніна, цесна звязанага з прыродай, зямлёй, а вось нацыянальная самасвядомасць, паводле слоў Л. Уладыкоўскай-Канаплянік, уласціва інтэлігенту, *які мог набыць адукацыю, каб развіваць культуру свайго народу*¹⁵.

Я. Лучына якраз з'яўляецца нацыянальна свядомым прадстаўніком беларускай інтэлігенцыі. Ён, як слухна зазначыў ужо звыш трыццаці гадоў таму Адам Мальдзіс, быў першым прадстаўніком новай беларускай літаратуры, які нарадзіўся ў горадзе, *быў карэнным гараджанінам, патомным інтэлігентам*¹⁶.

“Паляўнічыя акварэлькі з Палесся” Я. Лучыны, *сагу аб беларусах як свабодалюбівым і цяроплівым народзе*¹⁷, многія даследчыкі ставяць у адзін рад з выдатнымі творамі пра беларускі край і яго жыхараў: рэнесансавай “Песняй пра зубра” Міколы Гусоўскага і эпапеяй першай паловы XIX стагоддзя “Пан Тадэвуш” Адама Міцкевіча.

Янка Лучына з'яўляецца нацыянальным паэтам і па свайму светаадчуванню і па светапогляду, што яскрава выявілася ў тэматыцы, ідэйнасці і вобразнасці яго твораў.

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest analizie twórczości Janki Łuczyny (Jana Niesłuchowskiego), jednego z przedstawicieli literatury białoruskiej XIX wieku. Zwrócono uwagę na jego wkład w rozwój białoruskiej idei narodowej, zwłaszcza w utworze „Akwa-

¹⁵ Л. Уладыкоўская-Канаплянік, *Акварэлі любові*, с. 46.

¹⁶ А. Мальдзіс, *З кагорты пачынальнікаў: Да 130-годдзя з дня нараджэння Янкі Лучыны*, “Літаратура і мастацтва”, 1981, 3 ліп.

¹⁷ Л. Уладыкоўская-Канаплянік, *Акварэлі любові*, с. 52.

relki myśliwskie z Polesia”, uważanych za sagę o Białorusinach. Spuścizna poety swoją tematyką i problematyką odzwierciedliła mentalność narodu białoruskiego na przełomie XIX i XX wieku. U podstaw pracy poety leżało założenie, iż charakter narodowy Białorusina ukazuje się nie tylko poprzez jego etnograficzno-bytową sferę życia, ale także poprzez jego wewnętrzny świat, jego postrzeganie rzeczywistości.

Słowa kluczowe: nowa literatura białoruska, świadomość narodowa, obraz Białorusina, patriotyzm, język białoruski, znaczenie alegoryczno-symboliczne, oświata, technika, białoruski kanon kulturowy

S U M M A R Y

The article is devoted to the analysis of Yanka Luchina's (Jan Niesłuchowski) oeuvre, one of the representatives of Belarusian literature in the 19th century. Special attention is focused on the contribution of “Akwarelki myśliwskie z Polesia” in the development of the author's Belarusian national idea. This literary work is considered a saga of the Belarusians. The poet's posthumous works with their themes and problems reflect mentality of the Belarusian people on the turn of the 20th century. The main idea of the poet's writing is based on the assumption that Belarusian character is revealed in the style people live, their inner world and perception of reality.

Key words: new Belarusian literature, national consciousness, picture of the Belarusian people, patriotism, Belarusian language, allegorical-symbolic meaning, education, technology, Belarusian cultural canon